

הישיבה השלוש-מאות-ושבעים-ושלוש של הכנסת השלישית

יום שלישי, י"ז כסלו תשי"ח (10 דצמבר 1957)

ירושלים, בנין הכנסת, שעה 20.30

א. שאלות ותשובות

2. פיצויים מממשלת בולגריה
על הפלת מטוס "אל על"

חברת-הכנסת א. רויאל-נאור שאלה את שרת החוץ
ביום ה' באב תשי"ז (2 באוגוסט 1957):

אכיר תודה לשרת החוץ אם תואיל להודיע מה הם
הצעדים שהממשלה עומדת לנקוט כדי להשיג את הפיצויים
מממשלת בולגריה בעד מטוס "אל על" שנפגע לפני שנתיים
ונוסעיו נספו, מאחר שכבר עבר זמן רב והמשפחות הנפ-
געות סובלות סבל רב?

שרת-החוץ ג. מאיר:

ממשלת ישראל הגישה ביום 16 באוקטובר 1957 תביעה
לביית-הדין הבינלאומי בהאג נגד ממשלת בולגריה. בשעתו
פורסמה הודעה בענין זה.

הנני מפנה תשומת-לבה של חברת-הכנסת הנכבדה לדברי
התשובה שלי לשאלתה על אותו הנושא של חברת-הכנסת
ארדיטי, שאקרא עוד מעט.

3. דרישה להכרה בסמל מגן דוד אדום
על-ידי הצלב האדום הבינלאומי

חברת-הכנסת ז. ורהפטיג שאל את שרת החוץ ביום
כ"ט בתשרי תשי"ח (24 באוקטובר 1957):

הואיל ובימים אלה מתקיימת ועידה עולמית של הצלב
האדום ומשלחת ישראלית משתתפת בה, האין שרת החוץ
סבורה כי כדאי שהמשלחת שלנו תחדש בוועידה זו את הד-
רישה להכיר בסמל של מגן דוד אדום?

אני מרשה לעצמי להזכיר את הדיון בכנסת הראשונה
ודברי או הוודעתו של שר החוץ דאז שידאג להעלות שנית
דרישה צודקת זו בוועידה העולמית הבאה.

שרת-החוץ ג. מאיר:

בכל הנוגע להכרה בסמל מגן דוד אדום על ידי הצלב
האדום הבינלאומי, הרי אין להחלטות המתקבלות בכינוסים
הבינלאומיים של ארגון זה, הנערכים מדי ארבע שנים, תוקף
מחייב.

הכרה בסמל חדש דורשת הכנסת תיקון לאמנת ג'ניבה,
ורשאית לעשות זאת רק הוועידה הדיפלומטית של "הצלב
האדום". ועידה זו התכנסה לאחרונה ב־1949, ומאז טרם
כונסה שנית. כזכור, תביעתנו להכיר בסמל מגן דוד אדום
הובאה להצבעה בוועידת 1949, והיא נדחתה ב־22 קולות
נגד 21 ו־7 נמנעים.

נציגינו בכינוס שנערך לפני זמנמה בניו-דלהי קיימו
מגע דרוק עם נציגי יתר המדינות על מנת להכשיר קרקע
אוהדת לדיון על תביעתנו לקראת הוועידה הדיפלומטית
הבאה של הצלב האדום, וכמה משלחות אף הראו הבנה
לעניינינו.

לעומת זה, משלחתנו בכינוס ניו-דלהי לא מצאה לנכון

היו"ר י. ישעיהו-שרעבי:

הנני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. תחילה נשמע
תשובות שרת החוץ על שאלתו. יורשה לי, בשם כל חברי
הכנסת ובשמי אני, לקדם בברכה את שרת החוץ עם שובה
לעבודתה ולכנסת.

שרת-החוץ ג. מאיר:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. ירשני נא היושב-ראש
להודות לו על ברכתו, ולכל חברי הכנסת על הברכות הרבות
שקיבלתי מהם בשבועות אלה.

עלי לבקש סליחה על האיחור בתשובות לשאלתו.
אחדות כהן נתקבלו בזמן העדרי מן הארץ, ומאז קרה מה
שקרה ולא יכולתי להשיב עליהן עד היום.

1. משלחת ישראל ללועידת המורים
הבינלאומית בגרמניה

חברת-הכנסת י. רוקח שאל את שרת החוץ ביום י"ט
בתמוז תשי"ז (18 ביולי 1957):

בעתונות הופיעה הידיעה על שיגור משלחת מורים יש-
ראליים לוועידה הבינלאומית של מורים העומדת להיערך
בפראנקפורט (גרמניה).

משלחת מורים לוועידה, אשר תיערך על אדמתו של עם
שכתם רוצח עמנו מוטבע עליו, יש בה גם מן ההשפעה
השלילית על התלמידים והחלשת הכוח המוסרי של המתנך
העברי.

אי לכך אבקש מכבוד שרת החוץ להשיבני:

(א) הנכונה הידיעה הנ"ל?

(ב) מי מתוך הרשימות שבתוך הסתדרות המורים תמכו
בהצעה זו?

(ג) מה מוכנה כבוד שרת החוץ לעשות על מנת למנוע
הוצאתה לפועל של החלטה זו?

שרת-החוץ ג. מאיר:

ישראל היא חברה בפדרציה הבינלאומית של אגודות
המורים ובקונפדרציה העולמית של ארגוני מקצוע ההוראה,
אשר קיימו השנה את ועידותיהן בפראנקפורט ע"ב מיין,
בחודש אוגוסט, לפי החלטתם של הארגונים הבינלאומיים
הנ"ל.

השתתפות זו אושרה על-פי העקרון כי ישראל לוקחת
חלק בוועידות בינלאומיות בכל מקום שהן נערכות, לרבות
גרמניה, אם היממה לעריכתן שם יצאה מטעם הארגונים הבינ-
לאומיים.

על שאלה ב' לא מסמכותי להשיב.

אשר לשאלה ג', אין אני סבורה שהיה עלי למנוע את
השתתפות ישראל בוועידות הנ"ל שנעשתה בהתאם להחלטת
מרכז המורים ובהתאם לנוהג הקיים.

ישיבה שע"ג, י"ז כסלו תשי"ח (10 דצמבר 1957)
— שאילתות ותשובות (מאיר, ארדיטי, סוזאיב) —

ב־9 בנובמבר 1956 וב־27 באוגוסט 1957 שיגרה ממשלת ישראל לממשלת בולגריה שתי איגרות נוספות, ובהן הביעה נכונותה להיכנס למשאומתן על מנת לחסל את הפרשה.

כן קיימה ממשלת ישראל מגע מתמיד עם ממשלת בולגריה בענין זה, באמצעות הנציגים הדיפלומטיים בשתי הגריות, אולם בגלל סירובה של ממשלת בולגריה להיענות לפניותינו, עלו בתוהו כל מאמציו להגיע להסדר. ממשלת ישראל נאלצה איפוא להגיש תביעה לבית־הדין הבינלאומי בהאג. סקירה תמציתית של הפרשה כולה נמצאת בכתב־התביעה שהוגש לבית־הדין הבינלאומי ובנספחים המצורפים לו. כל המעוניין יוכל לעיין במסמך זה, אני משאירה אותו בכנסת.

לשאלה 2, אחרי האיגרת הבולגרית מיום 4 באוגוסט 1955, שהשואל הזכיר אותה, קיבלנו מממשלת בולגריה איגרת נוספת הנושאת את התאריך 1 באוקטובר 1956. איגרת זו, כאמור, נשלחה בשעה חדשים אחרי שהגשנו תביעתנו המפורטת בחודש פברואר 1956. בתשובה זו התירמה ממשלת בולגריה להטיל חלק מן האחריות על החברה בעלת המטוס, כמו כן העלתה ממשלת בולגריה את הטענה שסכום הפיצויים הנתבע ממנה אינו מתאים לנוזקים וכי סכום זה צריך להיקבע בהתאם לאחריות שני הצדדים.

בחודש יולי 1957 עשתה ממשלת בולגריה נסיון לפרוק כליל מעל עצמה את האחריות להפלת המטוס בהציעה לקרר ביום של כל נוסע שנספה בהפלת המטוס, סכום שרירותי אחד כתשלום חסד וללא הודאה באחריותה. הצעה חסרת בסיס זו לא היתה ראויה לעיון ולא נתקבלה על דעת ממשלת ישראל, לא מבחינה עקרונית ולא מבחינה מעשית.

לשאלה 3, תביעת ממשלת ישראל נגד ממשלת בולגריה הובאה לדיעת הציבור עליידי משרד החוץ ביום הגשת התביעה בבית־הדין הבינלאומי בהאג, והיינו ב־16 באוקטובר 1957. וזו לשון הפיסקה הנוגעת לענין זה: "בפנייתה האמורה, מבקשת ממשלת ישראל מאת בית־הדין הבינלאומי לפסוק כי אמנם ממשלת בולגריה אחראית, בהתאם למשפט הבינלאומי, להפלת המטוס הישראלי ולאבדן הנפש והרכוש שנגרם כתוצאה ממעשה זה, התביעה מסתכמת בפיצוי כספי בסך 2,658,144 דולר וממשלת ישראל מבקשת מאת בית־הדין לקבוע את סכום הפיצויים שממשלת בולגריה חייבת לשלם לממשלת ישראל. כן היא מבקשת שבית־הדין יטיל על בולגריה את תשלום כל ההוצאות שנגרמו לממשלת ישראל בפרשה זו. לבסיסן שומרת ממשלת ישראל על זכותה להוסיף, בשלב מאוחר יותר, את סכום הפיצוי שהיא תובעת בעד הנוזקים המוסריים והחמריים שנגרמו לה".

לשאלות 4, 5, ממשלת בולגריה לא הודיעה מעולם את אשר ביקשונה להודיענו, והיינו מה הם הצעדים שנקטו נגד האחראים להפלת המטוס. אף־על־פי שחזרנו כמה פעמים על דרישתנו להענות העבריינים, לא באה כל תגובה על כך מצד ממשלת בולגריה.

לשאלה 6, אין בדעת משרד החוץ לנקוט בשלב זה צעדים נוספים, מאחר שהענין עומד להתברר בפני בית־הדין הבינלאומי. מובן שאין לראות בהגשת התביעה מכשול להסדר בדרך של משאומתן, אם ממשלת בולגריה תוכיח נכונותה לכך.

למך סוזאיב (הציונים הליליים) :

לא שמענו תשובה לשאלתה מס' 1239 של חברי־הכנסת ברנשטיין, האם זו טעות ?

שרת־החוץ ג. מאיר :
התשובה תבוא בימים הקרובים.

העלות בו הצעה בענין ההכרה בסמלנו, משנוכחה לדעת שאין סיכויים שיימצא מספר הקולות הדרוש לקבלתה, כפי שכבר הסברתי לעיל, אילו היתה מתקבלת החלטה כזו, לא הייתה אלא בבחינת המלצה בלבד.

4. תביעת ממשלת ישראל בענין המטוס שהופל בבולגריה

חברי־הכנסת ב. ארדיטי שאל את שרת החוץ ביום כ' במרחשון תשי"ח (14 בנובמבר 1957) :

לאחר האסון שקרה ב־27 ביוני 1955, בהפלת מטוס "אל על", בשמי בולגריה, עליידי השלטונות הבולגריים, שיגר משרד־החוץ הבולגרי, ב־4 באוגוסט 1955, איגרת (מס' 42803) אל ממשלת ישראל, ובה מתחייב המשרד, בשם ממשלת בולגריה, לזהות ולהעניש את האשמים ולשלם פיצויים למשפחות החללים, וכן לשלם את חלקה היא בתשלום הנוזקים החמריים.

ב־10 באוגוסט 1955 פרסמה הממשלה הבולגרית גילוי דעת, ובו הודיעה פומבית, כי היא "מקבלת עליה את האחריות לקבוע ולהעניש את האשמים באסון ומוכנה לשלם פיצויים למשפחות של הקרובות וכן לשלם את חלקה היא בנוזקים החמריים".

עד עתה טרם מילאה ממשלת בולגריה את התחייבותיה הנ"ל.

בקשר לכך, אתכבד איפוא לשאול :

- 1) מה הצעדים שנקט משרדך בפני ממשלת בולגריה, כדי לדרוש את מילוי התחייבותיה הנ"ל?
- 2) מה היו תשובות הממשלה הבולגרית לדרישות משרדך, ובאילו נימוקים מסרבת הממשלה הבולגרית לעמוד בהתחייבותיה ?
- 3) באילו תביעות פנתה ממשלת ישראל אל בית־הדין הבינלאומי בהאג בקשר עם ענין זה ?
- 4) האם העמידה ממשלת בולגריה את האשמים בהפלת המטוס לדין ?
- 5) אם התשובה לשאלת הקודמת היא שלילית — באיזו צורה מצדיקה ממשלת בולגריה את סירובה לתבוע את האשמים לדין ולהענישם ?
- 6) אילו צעדים נוספים עומד משרדך לנקוט כדי שממשלת בולגריה תשלם את הפיצויים החמריים ותעניש את האשמים ?

שרת־החוץ ג. מאיר :

מאז הפלת המטוס ב־27 ביולי 1955 ועד הגשת התביעה לבית־הדין הבינלאומי בהאג נגד ממשלת בולגריה ב־16 באוקטובר 1957, עשתה ממשלת ישראל בהתמדה צעדים נמרצים אצל ממשלת בולגריה במטרה להעמידה על אחריותה המלאה בקשר עם הפלת המטוס ועל חובתה הברורה לשלם פיצויים למשפחות החללים ולחברה בעלת המטוס וכן להעמיד לדין את האחראים לאסון ולהענישם.

תביעתה המפורטת של ישראל הוגשה לממשלת בולגריה באיגרת מיום 14 בפברואר 1956, התביעה התבססה על אחריותה הבלעדית של ממשלת בולגריה להפלת המטוס. סכום הפיצויים אשר דרשה ממשלת ישראל הוא למעלה מן 2.6 מיליון דולר. כן ביקשה ממשלת ישראל באיגרת זו לדעת מה הם הצעדים שנוקטת ממשלת בולגריה על מנת להעניש את האחראים להפלת המטוס.

בחודש יולי 1956 שיגר משרד החוץ את יועצו המשפטי לסופיה על מנת לקיים בירור בענין חישוב הפיצויים ובענין ינים אחרים הקשורים בתביעה.

— חוק להארכת תוקף של תקנות-שעת-חירום (אזורי בטחון) (ישעיהו-שרעבי, ארגוב); חוק המים (ישעיהו-שרעבי, לוז) —

ב. חוק להארכת תוקף של תקנות-שעת-חירום (אזורי בטחון), תשי"ח — 1957 *

(קריאה שנייה וקריאה שלישית)

היו"ר י. ישעיהו-שרעבי :

היו"ר י. ישעיהו-שרעבי :
אני מעמיד להצבעה בקריאה שנייה את שלושת סעיפי החוק.

ה צ ב ע ה

סעיפים 1, 2 ו-3, בנוסח הוועדה, נתקבלו.

מאיר ארגוב (יו"ר ועדת החוץ והבטחון) :

אני מבקש את היושב-ראש להעמיד את החוק להצבעה בקריאה שלישית.

היו"ר י. ישעיהו-שרעבי :

אני מעמיד עכשיו את החוק להצבעה בקריאה שלישית.

ה צ ב ע ה

חוק להארכת תוקף של תקנות-שעת-חירום (אזורי בטחון), תשי"ח—1957, נתקבל.

לא נמשך הערב בדיון על חוק ההגבלים העסקיים, תשי"ח—1957. אנו עוברים לסעיף ז' בסדר-היום: חוק להארכת תוקף של תקנות-שעת-חירום (אזורי בטחון), תשי"ח—1957, קריאה שנייה ושלישית. רשות-הדיבור ליושב-ראש הוועדה.

מאיר ארגוב (יו"ר ועדת החוץ והבטחון) :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני מביא לכנסת לקריאה שנייה ושלישית את החוק להארכת תוקף של תקנות-שעת-חירום (אזורי בטחון), תשי"ח—1957, כלהלן:

1. תפסן של תקנות-שעת-חירום (אזורי בטחון), תש"ט—1949, מאריך בזה עד יום כ" בטבת תשי"ט (31 בדצמבר 1958).

2. שר הבטחון רשאי, בכל עת, לבטל את התקנות האמורות עליידי צו שיפורסם ברשומות.

3. תחילתו של חוק זה הוא ביום ח' בטבת תשי"ח (31 בדצמבר 1957).

לא היו שום הסתייגויות לחוק זה.

ג. חוק המים, תשי"ח — 1957 **

(קריאה ראשונה)

היו"ר י. ישעיהו-שרעבי :

אני עוברים לסעיף ו' בסדר-היום — חוק המים, תשי"ח—1957. רשות-הדיבור לשר החקלאות.

שר-החקלאות ק. לוז :

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הנני מתכבד להביא לדיונה של הכנסת את הצעת חוק המים, אשר עם כניסתו לתוקף יקבע מסגרת משפטית להסדרת משק המים בהתאם לתנאים המיוחדים של ארצנו ויתן ביד המדינה מכשיר לקביעת דרכי הניצול של המים ולהגדרת החובות והזכויות לגבי השימוש בהם.

באוקטובר 1952 מינה שר החקלאות ועדה מיעצת להכנת חוק מים כללי שמנתה 32 חברים מנציגי משרדי הממשלה, המוסדות הלאומיים, ארגוני חקלאים, וחברת "מקורות". בראש הוועדה עמד הפרופסור חיים הלפרין. הוועדה בחרה בוועדה מצומצמת בהרכב דלקמן: הפרופסור חיים הלפרין, והיה שמחה בלאס, חיים גבתי, דוד כהנא, אורי ידן. הוועדה המצומצמת הכינה את החומר לדיונה של הוועדה המלאה.

כאשר הצעת החוק באה לדיונה של הממשלה, החליטה זו לפרסמה לידיעת הציבור, ובהתאם לכך משרד החקלאות הוציא לאור חוברת רודה "להצעת חוק המים", הכוללת את הצעת החוק ואת דברי ההסבר של יושב-ראש הוועדה הפרופסור הלפרין.

הצעת החוק עברה עיבוד נוסף בישיבות רבות אשר קיימתי עם מנהל עניני המים ועורריו וכן בוועדת השרים לעניני חקיקה. בסיום הרצאתי אעמוד על השינויים שהוכנסו בהצעת החוק לעומת ההצעה של הוועדה.

העקרונות של הצעת החוק מוצאים את ביטויים בארבעת הסעיפים הראשונים. הם קובעים, כי כל מקורות המים מיועדים לצרכי הכלל ולא ישתמש בהם אדם אלא לפי הוראות החוק; אסור לגרום לדלדולו של מקור המים או לניצולו המופרז; זכותו של אדם בקרקע אינה מקנה לו זכות במקור מים הנמצא או העובר באותה קרקע או על גבולה; זכות המים נקנית למטרות מסוימות: בטלה המטרה, בטלה הזכות. עקרונות אלה נובעים מן התנאים האקלימיים, ההידרולוגיים והגיאוגרפיים של המדינה וממשימתה הלאומית של עליית המוני יהודים וקליטתם המשקיית-כלכלית במפעלים התיישבותיים, חקלאיים ותעשייתיים. גדולה חשיבותו של החוק המוצע המסדיר את אחד מגורמי היסוד של הייצור בדרך כלל ושל החקלאות במיוחד. שטח האדמה שניתן לעיבודו בשנים הקרובות, לא יעלה במידה ניכרת על ארבעה מיליון דונמים מחוץ לשטחי המרעה והיעור. חלק ניכר מאדמה זו נמצא באזורים, אשר כמות המשקעים בהם אינה מספיקה להבטחת יבול. אדמות אלה מקבלות ערך כלכלי מלא רק בתנאי של השקאה. גם האדמות שבאזור הגשום מסוגלות להגדיל את ערך יבוליהם פי כמה עליידי תוספת מים. מן המפורסמות הוא שדונם אדמת שלחין שקול לעומת חמישה דונמים אדמת בעל.

ארץ ישראל לא היחה מעולם ארץ השקאה. כפי שנאמר: "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם. אשר תורו את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק. והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות, למטר השמים תשתה מים".

אף-על-פי-כן כבר בימים קדומים הוקמו כאן מפעלים

* "דברי הכנסת", חוב' ד', עמ' 154; נספחות.

** רשומות (הצעות חוק, חוב' 326).

ישיבה שע"ג, י"ז כסלו תשי"ח (10 דצמבר 1957)
— חוק המים (לו) —

בלת כיום על רוב מומחי המים, והיא 1,975 מיליון מ³. היא מסתכמת מתוך צירוף של מקורות המים האפשריים לפי הפירוט דלקמן:

ירדן — 500 מיליון מ³; ירקון — 215 מיליון מ³; מעינות 3; 280 מיליון מ³; שטפונות הניתנים לניצול — 100 מיליון מ³; מי ביוב ומים חוזרים מהשקאה — 145 מיליון מ³; מי תהום — 735 מיליון מ³. בסך-הכל — 1,975 מיליון מ³.

הגנו מעריכים כי הכמות המנוצלת לסוף שנת 1957 תגיע כאמור ל-1,150 מיליון מ³. אפשרויות הפיתוח הנוסף מתבטאות איפוא בעוד 825 מיליון מ³. למעשה אפשר יהיה לפתח קרוב ל-1,000 מיליון מ³. אולם מכמות זו נצטרך להפריש כ-150 מיליון לרזרבה ובעיקר להחלפת המים באי-זרים אחדים, שבהם מי התהום הומלחו או עומדים בסכנת המלחה עקב שאיבה מופרזת.

זהו הפירוט של הפיתוח בעתיד: השלמת מפעלי המים האזוריים — 340 מיליון מ³; פיתוח מפעל הירדן — 320 מיליון מ³; שטפונות, מי ביוב ומים חוזרים ויחירות מי תהום — 280 מיליון מ³. בסך-הכל — 940 מיליון מ³. נוסף לזה — רזרבה בלתי-מנוצלת במפעלי מקורות — 30 מיליון מ³. בסך-הכל — 970 מיליון מ³.

לפיתוח הנוסף יישאר החלק הכבד והיקר של מלאכת הפעלת המקורות: העברת מי הירדן לנגב, הפיסת השטפונות על-ידי מתקנים והמתאמים לכך, סידור מתקנים להעברת מי הביוב וטיהורם ונוסף על אלה הקמת מתקנים לאגירת מי הנהרות והמעיינות, השטפונות ומי הביוב בתקופת החורף למען ניצולם בקיץ. אמנם ייתכן כי יתגלו מקורות מים נוספים.

ביקר כאן לפני זמן קצר, לפי הזמנת משרד החקלאות, הגיאולוג סטיפן ריס, אשר פיתח תורה חדשה להתהוות מי התהום וגם שיטה חדשה לגילויים. הוא עוד עתיד לחזור בקרוב ארצה ובהתאם להוראותיו ייעשה קידוח ניסיוני בסביבת אילת או תמנע. קיימים גם סיכויים לפתרון רנטבילי של בעיית המתקת מים מלוחים בדרך שתאפשר שימוש רנטבילי בהם גם לצרכי השקאה. בארצות אחדות עובדים אנשי מדע על פתרון בעיה זו, ומובטחני, כי יגיעו למטרתם. אולם אין אני יכולים כיום לתכנן את התפתחות המשק אלא על יסוד המים הקיימים בפועל. ביננו יש איפוא רזרבה של 825 מיליון מ³ מים בקירוב, אולם יש ביכולתנו ליצור רזרבה נוספת על-ידי הנהגת משטר של שמירה על מקורות המים, שימוש יעיל בהם, חסכון קפדני ומניעת בזבז. ולזה בעיקר מכון חוק המים, ואצמדו על בעיית אחדות.

כידוע מי הגשמים הם מקור של כל המים הניתנים לניצול: הנהרות והנחלים, המעיינות, השטפונות והמים התת-קרקעיים. המים העיליים הבלתי-מנוצלים זורמים לים התיכון או לאגני הכנרת וים המלח. המים התחתיים זורמים גם הם באפקים תת-קרקעיים באותם הכיוונים באופן אטי מאד. כש' הגנו שואבים כמות גדולה של מים הגנו מורידים את מפ' לסם, מקטינים את השיפוע אל הים. אולם כשהגנו מגדילים את השאיבה יורד מפלס המים התת-קרקעיים מתחת לפני הים ומתהווה שיפוע נגדי מן הים אל היבשה, ומי הים תוררים אל תוך אפק המים אשר באדמה וממליחים אותה. בדרך זו הומלחו מספר שדות שאיבה בארץ, ושדה שאיבה שהומלח — עוברות עשרות שנים עד שהוא בא על תיקונו.

באזור חדרה—פרדס-חנה הכמות המתרת לניצול במשוער היא 18 מיליון מ³ בשנה, ואילו בשנת 1956 נוצלו 23 מיליון

להעברת מים למרחקים, בעיקר מי שתיה, כגון מנהרת חזקיהו להעברת מי הניתון לירושלים, תעלת ביריניקי להעברת מים מסביבות יבנאל של היום לטבריה, תעלת קיסריה מנחל התנינים לקיסריה שנועדה גם להשקאה, האקוודוקט בעכו. בתקופת הכיבוש המוסלמי נהרסו לא בלבד אלה, כי אם גם בארות במקומות רבים נסתמו, הונחו ערוצים ומעיינות, ואדמות רבות הפכו לשטחי ביצה.

בצעדיה הראשונים לא חרגה ההתישבות היהודית מן השיטות המוקבלות בארץ באותה תקופה. רק סמוך למלחמת העולם הראשונה הקימה פתח-תקוה את מפעל המים של הירקון שהפיק 300 מטר מעוקב בשעה והיה בתקופה היא מפעל המים הגדול בארץ.

עברה כמחצית היובל משנת היווסדה של פתח-תקוה עד שסודרה בה רשת צינורות להספקת מים בבתיים. וגם רחובות זכתה לכך מקץ עשרים שנה להיווסדה.

אחרי מלחמת-העולם הראשונה וביחוד חלל משנות השלושים, החלה פעולה רחבה להקמת מפעלי מים והוחל בהספקת מים אזורית בגוש תרדו, בעמק הירדן ובבקעת יבנאל. קמו אגודות מים באזור החוף. נוסדה חברת המים הארץ-ישראלית שהקימה את מפעל כרכור, ובשנת 1936 נוסדה חברת "מקורות", שמפעלה הראשון היה הספקת מים לעמק יזרעאל ולעיר חיפה. נוצר המכשיר הממלכתי לפיתוח רחבי-מידות של המים. השנה, מקץ עשרים שנה להיווסדה, מספקת "מקורות" 350 מיליון מטר מעוקב מים, הזורמים ב-1.6 מיליון מטרים צינורות מקוטר "4—66", וברשותה 42 מפעלים אזוריים.

הוויכוח הגדול בוועדה המלכותית של לורד פיל שנטוש היה בין ממשלת המאנדאט לבין המוסדות היהודיים על אפ' שריות פיתוח הארץ, שימש דחיפה לתכנון רחב של המים במסגרת ארצית. באו לאור תכניות אחדות, בחלקן מיוסדות על ספרו של פרופ' לאודרמילק, מהן על-ידי מומחי חוץ-לארץ כגון המהנדס הייט, מהן על-ידי אנשי הארץ, כגון תכנית "מקורות" בשם "אוצרות המים בארץ ישראל" בעיקר פרי רוחו של המהנדס שמתה בלאס וכן תכנית של "חברת המים הארץ-ישראלית".

לא אגולל את ההתפתחות בתקופת המדינה, עת הוחל בפיתוח מורוז ביותר של אוצרות המים אשר הביאונו לאפ' שרות ניצול של 1,150 מיליון מ³ בשנה לעומת 230 מיליון מ³ בשנת קום המדינה. אחד מפרטי המהפכה, אשר חוללנו עם שיבונו ארצה ועם התעצמותו הוא מהפכת המים; הפכנו ארץ אשר "למטר השמים תשתה מים" — לארץ השקאה. היקף האזור המושקה ייקבע על-ידי ניצול כל כמות המים שתהיה ברשותנו.

וכמות המים לצערנו מצומצמת ולא תספיק אלא להש' קאה כ-2,500,000 דונם מאדמת העיבור, וזה בתנאי של חסכון קפדני.

לפני כחמש שנים התגבש בוועדה לתכנון מפעל המים הארצי אומדן של 2,400 מיליון מ³ מים הניתנים לניצול, במקום האומדן האופטימיסטי יותר של 3 מיליארד מ³ שהיה מקובל עד אז. אומדן זה של 2,400 מיליון מ³ הונח ביסוד התכנית החקלאית לשבע שנים שעובדה על-ידי המרכז המ' שותף לתכנון חקלאי להתישבותי ושהנחה על שולחן הכנסת על-ידי שר החקלאות שקדם לי, השר נפתלי בשנים האחרונות נעשתה עבודה שיטתית להערכה מדוייקת יותר של מקורות המים והתברר שאף אומדן זה מופרז. גם עכשיו קיימות הערכות שונות, אולם האופטימיסטית שבה אינה עולה על 2,150 מיליון מ³. אקוט הערכה ממוצעת, המקור

בהם המים אינם מודדים. בירושלים, כאמור, היה השימוש ב-1955 38 מ³ לנפש לשנה, בחיפה — 359. בערים אלה קיימת מדידת מים, ואילו בתל-אביב בה אין מדידה השימוש הגיע ל-123 מ³ וברמת-גן — ל-200³.

אביא דוגמה מעניינת המלמדת על ההשפעה של התקנת המודדים. אקרא את הדברים כלשונם מן הדו"ח של המועצה המקומית פרדס-חנה.

„משנת הכספים 1952/53 ועד סוף 1954/55 גדל השטח המושקה ב-600 דונם, האוכלוסיה ב-500 נפש, מספר הח' דרים ב-450, מספר החיבורים ב-350 ואילו השימוש במים צומצם, ובמקום 2,281,000 מ³ בשנת הכספים 1952/53 הש' תמשו רק ב-2,145,000 מ³ בשנת הכספים 1954/55, כלומר צמצום ב-136,000 מ³. הפתרון נמצא במספר המודדים; מיד עם הכנסת שיטת המודדים התחילה להסתמן ירידה“.

וגם בתעשייה יש צורך במניעת בזבזו. בהקבלה להת' פתחות התעשייה גדלה גם צריכת המים. התעשיות היסודיות צורכות כמויות מים גדולות, כגון תעשיות כימיות, תעשיות טכסטיל, וכו'. ונייר. מהנדס מירון מן הטכניון קובע בספר „על שימוש וניצול המים בתעשייה“: כי רוב המים בתעשייה משמשים את צרכי הקירור, ולצורך זה אפשר להשתמש במי ים. אך למעשה רק מפעל אחד ויחיד משתמש במי ים לצרכי קירור, והוא חברת החשמל. מהנדס מירון ממליץ על חיוב בעלי-תעשייה להשתמש במפעליהם במי ים לצרכי קירור במידת קירבתם לים; במקרה שאין אפשרות להשתמש במי ים, ממליץ הוא על שימוש חוזר במי קירור, כנהוג בכמה מפעלים. הוא מצייץ כי מפעלי תעשייה גדולים שיש להם בארות פרטיות אינם משתמשים בשיטת השימוש החוזר ומזבזבים כמויות מים גדולות.

גם בחקלאות משתמשים בכמויות מים העולות על הדרוש, אך כאן הענין הוא מסובך יותר. צריך להגיע לידי עה של כמויות המים האופטימליות לגבי כל סוג קרקע, לגבי כל אזור אקלימי ולגבי כל גידול וגידול, וכן להתאים את שיטות ההשקאה. ולא זו בלבד, צריך לקבוע את מנות המים החד-פעמיות ואת מועדי ההשקאה בהתחשב עם המצב האקטואלי של הרטיבות בקרקע. כאן לא די למדוד את השימוש במים. לא מחיר המים, ולוא גם גבוה, יקבע את מידת השימוש, כי אם הערכת הצורך של הצמח ומידת ההשפעה על היבול של תוספת מים או הפחתתם. בחקלאות שולט חוק המינימום ובמקרים רבים המים הם הגורם הקר בע לפיכך צמצום מנות המים עלול לצמצם את היבול. מותר לנקוט אמצעי זה בהסתמך על הנסיון. רבות הושג כבר. המחלקה לשימוש יעיל במים ומדור שירות השדה, מסוגלים כיום להודיע את החקלאים בשימוש יעיל והסכונג. עם התקדמות המחקר והנסיון מתבססות ידיעותינו ומתרחבת היכולת ההדרכתית, החקלאית והטכנית לגבי מנות המים, ומני ההשקאה, בעיות ההמלחה של הקרקע והמיים, כהגון רשתות ההשקאה. יש התקדמות גדולה במובן חסכון במים, ובמרוצת הזמן אפשר יהיה לקבוע נורמות מחייבות לגבי כל אזור וכל גידול. עם העברת מים הירדן דרומה, תחוסלנה גם בריכות הדגים, הצורכות כמויות מים גדולות, אולי פרט לבריכות הדגים המשתמשות במים מלוחים.

בסיכום, מדיניות המים שלנו חייבת להתבסס על היסודיות (הבאים: 1) ניצול כל מקורות המים האפשריים על אף ההשקעות הגדולות שתירשנה; 2) מניעת לדול המקורות והשחתתם; קיצוב מים באזורים העומדים לפני סכנת המלחה, כדי למנוע שאיבה מופרזת. 3) חסכון מאכסימאלי במים

ומפלט המים אשר עמד ב-1935 בגובה של 5 מטרים מעל פני הים, ירד ב-1956 ל-7 מטרים מתחת לפני הים, והאזור עומד כיום בפני סכנת המלחה. בעמק חפר שאיבה היא למעלה מן 40 מיליון מ³ לעומת 20 מיליון מ³ המותרים. המפלט ירד ל-5 מטר מתחת לפני הים ומספר בארות הומלחו. הימלחו גם בארות באזור עכו—שבי ציון. מצב קשה מאד התהווה בתל-אביב שבה ניצול מי התהום הוא פי שלושה מן המותר, המפלט ירד ל-8 מטר מתחת לפני הים והמליחות הגיעה בבארות אחדות ל-1,700 מיליגרם כלור, ומן ההכרח הוא לבטל כמעט את כל הבארות מדרום לירקון.

תופעה זו של חדירת מי הים והשחתת שדות-שאיבה ידועה בעולם. אזורים אחרים באמריקה נשמו מיושביהם בגלל שאיבה הפרועה והמלחת אפקי המים.

בשנת 1955 חוקקה הכנסת את חוק הפיקוח על קידוחי מים שמטרתו לעמוד בפרץ בתהליך של השחתת מי התהום. החוק בא במידה ידועה במאורח, כי שפלת החוף כבר היתה זרועה קידוחים רבים, אשר כמות תפוקתם עולה על המותר. הפרק השני של הצעת החוק, „הסדר השימוש במים“, מסמיך את שר החקלאות להכריז על אזורים קיצוב למען רגולציה של שאיבה והבטחת אפק המים מפני לדול והשחתה.

הבעיה השניה היא מניעת בזבזו מים והנהגת משטר של חסכון. השימוש הביתי והציבורי יש עליה תלולה ומת' מדת בכמות הממוצעת לנפש. אביא לדוגמה כמה מספרים מן הסקר של המהנדס אפשטיין מתה"ל.

בשנת 1930 היתה הצריכה בתל-אביב לנפש ליום 146 ליטרים, בשנת 1940 — 237 ליטרים, בשנת 1950 — 300 ליטרים, ובשנת 1955 — 338 ליטרים, ותל-אביב לא הגיעה לשיא בתצרוכת המים. יש ערים שעברו עליה. קיימים בכלל הבדלים גדולים מאד בתצרוכת המים בערים השונות. לפי אותו סקר השתמשו בשנת 1955 לנפש לשנה בערים השונות בכמויות דלקמן: בירושלים — 38 מ³ לנפש לשנה, בצפת — 44, בחיפה — 59, בטבריה — 66, ברמלה — 108, בבאר-שבע — 113, בתל-אביב — 123, ברמת-גן — 200, בחולון — 213, בנתניה — 229.

במוצוץ בארץ היה השימוש הביתי 110 מ³ לנפש לשנה בשנת 1955. יש לשער כי הממוצע כיום הוא יותר גדול בגלל התהליך המתמיד של עליית התצרוכת, ואם לא נדע לרסנה הרי באוכלוסיה של 3 מיליון נפש עלול השימוש הביתי להגיע קרוב לשליש של כל כמות המים במדינה.

האמצעי האפקטיבי למניעת בזבזו מים בצריכה הביתית היא מדידת מים והצמדת התשלום בעד המים לכמות המנוצלת. באמצע 1955 אישרה הכנסת את חוק מדידת המים, אשר מטרתו לגרום להתקנת מדי-מים בכל מקור ולכל צרכן. בזמן פרסום החוק פעלו בארץ, קרוב ל-200,000 מדי-מים, וכדי להשלים את מטרת החוק היו דרושים עוד כ-300,000 מודדים. לאחר תקופת-ביניים שנדרשה להקמת היחידה המתאימה, „המדור למדידת מים“, במינהל המים, החלה הפעולה של התקנת המודדים, ובמשך שנה וחצי הוכנסו עוד 60,000 מודדים ונעשו פעולות הכנה בערים גדולות אחרות וביניהן תל-אביב, ובשנה הבאה תהיה התקנת ניכרות בהתקנת המודדים. קיימות בעיות טכניות קשות וכמובן גם בעיות כספיות, אך לא אכנס בפירוטן ובדרכי פתרונן.

הנני מקווה שבמשך שלושה-ארבע שנים נוכל לסיים את המשימה של התקנת מדי המים. בערים שבהם הותקנו מדי-מים השימוש הוא הרבה יותר נמוך מן השימוש בערים

(התחתיים והעיליים) הם קנין הציבור והפקת מים טעונה רשיון מאת המחלקה הממשלתית הנוגעת בדבר.

מענינת ביותר היא הצעת חוק המים של גרמניה המערבית משנת 1956. בדברי ההסבר המצורפים אליה נאמר כי החוק הוא חיוני לאור העובדה שמקורות המים של המדינה שוב אינם מספיקים לקיים אספקה תקינה למטרות המים השונות. הצעת החוק חלה על מים עיליים ותחתיים. כל ניצול מים טעון רשיון, כל קידוח של מים, הרחבת קידוח קיים, הטיית מים עיליים והורמתם טעונים רשיון, אין להשתמש במים אלא על-פי רשיון, והוא ינתן רק למטרה מסוימת שתיקבע במפורש. נשמרות זכויות קיימות שנרכשו לפני פרסום החוק. במידה שטובת הכלל מחייבת שמירה על מקור מים מפני פגיעה או השחתה, רשאים השלטונות להכריז על שטח מסוים כעל אזור מוגן, אשר בו מותר לאסור או להגביל פעולות הכרוכות בהפקת מים או הספקתם וכן לצמצם את השימוש במים". ביסודותיה דומה איפוא הצעת החוק הגרמנית משנת 1956 לעיקרי הצעת החוק שלנו.

הצעת החוק שלנו כוללת שבעה פרקים:

פרק המבוא קובע את העקרונות של החוק ואת המוסדות העיקריים. הפרק השני דן בהסדר השימוש במים, פיקוח על הצריכה, ההפקה וההספקה. כאן נקבעות הסמכויות והדרכים לקיצוב המים באזורים שיש הכרח בכך, וכן תנאי הפקת מים וחיוב הספקתם במקרים מסויימים. פרקים שונים קובעים דרכי שמירה על המים, מוסדות המטפלים במים — המועצה וועדותיה, נציגות הצרכנים, ועדה שפיטה וכן עבירות ועונשים. בפרקים שונים ישנם סעיפים על פיצויים במקרים של גרימת נזק על-ידי הפחתת ערך המתקנים ותפירתם מקרקעין וכדומה.

כאמור, זכות המים תהיה צמודה למטרה, בתחומי כל מטרה יהיה רשאי בעל הזכות להשתמש במים לשימושים שונים.

לדוגמה: בעל זכות למטרת החקלאות יוכל להשתמש במים לכל גידול שיראה לנכון, בהתאם לנומרות שתיקבענה לכל גידול. יוצאים מן הכלל אזורי הקיצוב, בהם אפשר יהיה לקבוע עדיפות למטרות ולשימושים מסויימים. מתפקידיה של הוועדה לאספקת מים לחקלאות יהיה להמליץ על הנורמות. במקרה של הכרזה על אזור קיצוב תינתן אפשרות לכל אדם להשמיע טענותיו, זכויות המים הקיימות תישמרנה, פרט למקרה של הכרזה על אזור קיצוב.

פרק מרכזי הוא הפרק על מפעלי מים ורשויות מים. בדרך כלל אפשר לתאר ארבעה סוגים של מפעלים להפקת מים ולהספקתם: (1) בעל קרקע מספק לעצמו מים; (2) כפר מקיים בבעלותו מפעל המספק מים לכל תושביו; (3) מפעל מים המשרת אזור המאכלס ישובים אחדים; (4) מפעל המים הארצי הנועד להעברת המים מהצפון לדרום. הפרק השלישי מכון רק למפעל המים הארצי ולמפעלים האזוריים. רשות מים מבצעת ומנהלת את המפעל באופן עצמאי, היא נתונה לפיקוח ממשלתי ולביקורת של מבקר המדינה. סמכויות של רשויות המים והפרוצדורה של התכנון דומות לאלה שבחוק הניקוז. הנני מניח, כי בכמה וכמה אזורים תוסמך חברת "מקורות" כרשות אזורית, וייתכן כי היא תוסמך גם כרשות מים ארצית.

בתקיקה של ארצות אחרות אין רשויות מים. החקיקה של ארצות-הברית מכירה באזורי השקאה, בהם מתארגנים המועינים למערכת השקאה אחת, כן מכירה היא במפעלי מים ממשלתיים.

עלידי ריסון הצריכה הביתית והציבורית, ניצול מי ים ושימוש חוזר במים בתעשייה, קביעת נורמות לשימוש במים בחקלאות והדרכה וחינוך של החקלאים. על כל אלה יש להוריד את ההתערבות במחירי המים כדי להבטיח את האפשרות של פיתוח משק חקלאי באזורי הארץ השונים.

הכרח העברת המים מן הצפון לנגב נובע מן העובדה שכשני שלישים של המים מרוכזים בחלק הצפוני של הארץ, מצפון לקו חיפה—בית שאן, ואילו באותו האזור נמצא רק החלק השישי של הקרקע הראויה לעיבוד שלחין. הוא הדין לחלק המרכזי והדרומי: מרבית מי האזור נמצאים במרכז, ואילו מרבית הקרקע — בדרום. מעובדה גיאוגרפית זו נובע ההכרח של ביצוע המפעלים ירקון-נגב, ירון-נגב. מחירי המים הוא פונקציה של המרחק ממקור המים ומן הגובה הטופוגרפי, ומכאן שקיים פער גדול בין מחירי המים הטבעיים באדמות הנגב המרוחקות ובאדמות הגבוהות לבין המחירים בשדות הנמוכים והקרובים לשדות השאיבה. אין לבטל כליל את הפער, כי עלול להסתרסר החשבון הכלכלי של גידולים באזורים מבחינת ראות האינטרס של המדינה, אולם יש להקל על האזורים היקרים בעזרת היטל מסויים על המים הזולים ובמידה מסוימת גם על-ידי השתתפות ישירה של אוצר המדינה.

תיארת את הרקע הפיסי המחיב את החוק, והנני עובר לתיאור הצד המשפטי. עם קבלת חוק המים על-ידי הכנסת, יתבטל השריד האחרון של החקיקה המאנדטורית בעניני מים.

הצעות חוק של הממשלה המאנדטורית נתקלו עם פרסומן בהתנגדות חזקה של הישוב היהודי, כי הן הונחו על-ידיסוד זכות הגדה, היינו צמידות בין בעלות על קרקע לבין הזכות למקור מים הנמצא בקרקע או העובר על-ידיה, עקרון המנוגד למשימת הפיתוח. בגלל התנגדות הישוב היהודי לא הפועלו הצעות החוק. חוקים מאנדטוריים אחרים בוטלו עם קבלת חוק הפיקוח על קידוחים וחוק הניקוז וההגנה מפני שטפונות. עם אישורו של החוק התבטל גם "פקודת חקירת המים", שנועדה לצורך עריכת מחקר הידרוגרפי.

ארבעת העקרונות שעמדתי עליהם בפתח דברי — בעלות הכלל, איסור הדלדול, ניתוק הקשר בין בעלות על הקרקע לבין בעלות על מקור מים, צמידות הזכות למטרה, נובעים מן התנאים המיוחדים של ארצנו, אך על-פי רוב מקובלים הם בחקיקה המודרנית, ביחוד בחוקי אותן הארצות אשר להן בעיות מים הדומות לבעיותינו.

חוק המים של מדינת אריזונה בארצות-הברית קובע: "מימיהם של כל המקורות, הזורמים בנהרות או בזרמים טבעיים אחרים או בתווי תתי-קרקע, בין שהזרימה היא עונתית ובין שהיא קבועה, וכן מי שטפון ומים ערופים וכן מימיהם של אגמים, בריכות ומעינות, הם רכוש הציבור וניתנים לרכישה לשימוש מועיל בהתאם להוראות חוק זה".

החוק בקאליפורניה קובע: "כל המים בתחומי המדינה הם רכוש תושבי המדינה, אך זכות לשימוש בהם ניתנת לרכישה בהתאם להוראות חוק זה". לפי חוק זה טעונה כל הפקת מים רשיון מאת מחלקת המים, והיא רשאית לבטל רשיון שהוצא על-ידיה אם בעל הרשיון אינו משתמש במים שימוש יעיל וחסכוני או עובר על תנאי החוזה.

חוק של מדינת יוטה קובע: "כל המים בתחומי המדינה, העיליים או התחתיים מוכרזים כזה כרכוש הציבור בכפופות לזכויות קיימות. השימוש היעיל והחסכוני יהיה את הבסיס, את המידה ואת הגבול לכל הזכויות לשימוש יעיל במים". גם חוק המים של איטליה קובע כעקרון שכל המים

— חוק המים (לוז, ישעיהו־שרעבי); החלטות בדבר אישור הוראות בצווי תעריף המכס והפטור (מס' 6, מס' 7 ומס' 8) (ישעיהו־שרעבי, חזני) —

השר, נאמר עתה „שר החקלאות רשאי לאחר התייעצות במועצה“. נוסח זה מקובל לגבי המועצות המייעצות לפי החקוקים השונים (כגון חוק הביטוח הלאומי, חוק הניקוז וחוקים אחרים). יש גם הבדל מהותי בין שתי הנוסחאות: בעוד שלפי הנוסח של הוועדה היתה יזמת הפעולה ביד המועצה בלבד, מוקנית היא לפי הנוסח המתוקן לשר ולמועצה גם יחד.

הפיצויים בקשר עם הכרות אזור כאזור קיצוב הוגדרו במדויק כפיצויים בעד ירדות ערך מיתקני המים.

הנוסח של הוועדה קובע, כי מועצת המים מאשרת תכנית המפעל הארצי והמפעלים האזוריים. הנוסח המוצע קובע כי שר החקלאות מאשר אותן לאחר התייעצות במועצת המים. כן נקבעים הכללים לחישוב פיצויים לא על-ידי המועצה, כי אם על-ידי השר לאחר התייעצות.

במקרה של תפיסת מקרקעין או ביטול גישה למקרקעין חייבת רשות המים לתת דיוור חלוף וכן גישה חלופה. הצעת הוועדה לא הטילה חובה זו על רשות המים.

הושט סעיף 69, שלפיו רשאי שר החקלאות על-ידי צו לאחד מפעלים שונים או להפרידם. עכשיו נקבע תנאי של הסכמה הדדית ובדיקה מוקדמת של בית-המשפט המחוזי לגבי זכויות חברים או נושים.

נוסף סעיף על הקמת שתי ועדות על-ידי מועצת המים, — אחת להספקת מים למטרות חקלאיות, והשניה למטרות אחרות. כן נוסף סעיף על נציגות צרכנים.

בואת סיימתי את דברי ההסבר שלי, והנני רואה חובה לעצמי, כסיום דברי, להודות לוועדה המייעצת וכן לכל אלה אשר עמלו בהכנת החוק. הנני מציינן במיוחד את שירותו הגדול של המהנדס שמחה בלס, מי שהיה יועץ הממשלה לעניני מים ומנהל תה"ל, אשר לו חלק רב בתכנון מפעלי המים האזוריים והארצי.

הנני בטוח שחוק זה, לאחר שיאושר על-ידי הכנסת, ימלא תפקיד חשוב ביותר. הוא יאפשר ויחייב משטר של ניצול יעיל ותסכנוני ביותר של אוצרות המים, כדי מיצוי מלא של ערכם הכלכלי, המשקי והמדיני.

אדוני היושב־ראש, הנני מבקש להעביר את הצעת החוק, לאחר הדיון, לוועדת הכלכלה.

היו"ר י. ישעיהו־שרעבי :

חברי הכנסת, הדיון על הצעת חוק המים יתקיים באחת הישיבות הבאות.

פרק מיוחד מוקדש לדמי מים, קביעתם ודירוגם, וכן לקרן האיוון ולהיטל האיוון למען הקטנת הפער בין מחירי המים באזורים השונים.

הפרק על דמי מים הוא חידוש בחקיקה שלנו. אין עכשיו מוסד הנוסמך להתערב בקביעת מחירי מים. פרק זה נוסמך את שר החקלאות לקבוע בהתייעצות עם מועצת המים את הכללים לחישובים של דמי מים. הוא מוסמך גם להכריע בחילוקי הדעות שיתעוררו בין ספקי מים לצרכניהם. את הצורך בקרן האיוון הסברתי בדברי הקודמים, כן הסברתי את הצורך בשמירה על מקורות המים שלענין זה מוקדש הפרק החמישי. הקובע כללים למניעת דלדול, זיהום, סתימה, — והמסמך את נציב המים לאחוז באמצעים לקיום הכללים.

אעיר עוד לענין ועדת השפיטה, אשר בראשה יעמוד שופט שיתמנה על-ידי שר המשפטים. גם בחוק הניקוז קיימת ועדת שפיטה, והנני מניח כי ועדות השפיטה לפי חוקים תתמונה בכיתרון לעניני מים. בתידין מיר תדים לעניני מים והשקאה קיימים גם בארצות אחרות, כגון איטליה, ספרד, דרום־אפריקה.

אני מצמצם את ההסבר לסעיפים השונים של החוק, הואיל והחוק מלווה בדברי הסבר מפורטים, ובחברת הוועדה שפרסמנו יש דברי הסבר מפורטים ביותר לגבי כל סעיף וסעיף. אני מניח כי בוועדה, שאליה תועבר הצעת החוק, תהיה לי ההזדמנות להסביר את פרטי החוק; ואשר לכנסת, הרי במידה שתהיה השגה — ואני מניח שתהיה השגה — על פרקים שונים של החוק ועל סעיפיו השונים, תהיה לי הזדמנות לעמוד על כך בדברי התשובה שלי. אני מוצא לנחוץ להעיר על השינויים בחוק המוצע לעומת ההצעה של הוועדה המייעצת. ואפרט רק את השינויים החשובים.

לפי הצעת הוועדה נקבע, כי מקורות המים הם קנין המדינה והנם מיועדים לפיתוח הארץ וכו', בהתאם למדיניות מים. ועדת השרים לעניני חקיקה ראתה צורך מטעמים משפטיים להימנע מן המונח „קנין המדינה“ וכן „מדיניות מים“ וקבעה את הנוסח, כי מקורות המים „מיועדים לצרכי הכלל והשימוש בהם יהיה לפי הוראות החוק“.

בנוסח הוועדה, בסעיף 5, הקובע צמידות של הזכות למטרה, לא פורטו המטרות. בנוסח הסופי הוגדרו המטרות, ומכאן שרק עם ביטול מטרת הצריכה כמוכנה הרחב, כגון חקלאות על כל ענפיה, בטלה הזכות למים.

בכל מקום שנאמר „מועצת מים תתקין או תקבע באישור

ד. החלטות בדבר אישור הוראות בצווי תעריף המכס והפטור

(מס' 6, מס' 7 ומס' 8), תשי"ח — 1957 *)

וצלולים על חברי הבית, עלה בגורלי להביא לפני הבית נושא, אשר לפחות בעיני המסתייגים איננו כל-כך צלול.

בשם ועדת הכספים הנני מבקש לאשר את החלטות בדבר אישור צווי תעריף המכס והפטור, מס' 6, מס' 7 ומס' 8.

כל הפרטים מונחים לפניכם על השולחן ואין לי אלא להעיר כמה הערות כלליות ביחס לתכנם ולמגמתם של הצווים.

היו"ר י. ישעיהו־שרעבי :

נעסוק עכשיו בשלוש החלטות בדבר אישור הוראות בצו תעריף המכס והפטור. הן מטומנות בתוספת לסדר־היום, בסימנים י"ז, י"ח וי"ט. בשם ועדת הכספים יביא את ההצעות האלה חברי-הכנסת חזני.

מיכאל חזני (בשם ועדת הכספים):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. לאחר ההרצאה המא לפת והמעניינת, בה הרעף שר החקלאות אגלי מים זכים

— החלטות בדבר אישור הוראות בצווי תעריף המכס והפטור (מס' 6, מס' 7 ומס' 8) (חזני, ישעיהו-שרעבי, נ. לויז) —

ליבואנים למטרה זאת, ויחד עם זה לא לפגוע באשיות התעשייה והמסחר, כפי שהסבירתי זאת לגבי הצו הקודם. הוא הדין לגבי צו מס' 8, העוסק בחלקי שעונים, לא ליצוא, אלא לתיקון, ובכלי נגינה שונים. גם כאן העלאת המכס באה או להכליל היטל קיים, או שההעלאה חלה כתוצאה ישירה מן הליבראליזציה המספקת דולרים לכל יבואן שאין אנו יכולים להסכים שתמורה גדולה למדי תישאר בידו, אם ישלם רק לפי שער של 1.800 ל"י.

לגבי הפרט הראשון בצו זה — צדף לתעשיית כפתור רים — מתחייב האוצר להטאים אחר-כך את התעריף לתעריף של פלאסטיקה, שוועדת הכספים טרם אישרה אותו.

רשומה זכות לדעה נפרדת לחבר-הכנסת לויז לגבי כל הצווים, לחבר-הכנסת סוואיב לגבי הצו הראשון, דומני, ולחבר-הכנסת סנה. אבקש לאפשר להם לנמק את דעותיהם הנפרדות.

היו"ר י. ישעיהו-שרעבי :

רשות-הדיוור לחבר-הכנסת לויז, להנמקת דעה נפרדת. נחום לויז (תנועת החירות) :

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים. שוב לפנינו צו לשם הגדלת המכס. ואלה הם הנימוקים שמביאה הממשלה — ואקח רק דוגמות טיפוסיות. למשל: בצו מספר 6 יש כוסמת. כנראה, לא רק לאדם אלא גם למצרך דרוש מזל. ולכוסמת אין מזל; היא אינה נכללת בסל המזונות, איננה מאינזכס. עד עכשיו לא הקציבה הממשלה כסף כדי להביא כוסמת לארץ, אם כי אלה שהם יוצאי רוסיה יודעים ש"כוסמת היא מאכל מצויני", כפי שאומרים. אבל אצלנו זהו מצרך שהיה מונח עד עכשיו. היו מביאים ארצה כוסמת; היו מבריחים מיוחדים לכך. אינני רוצה להזכיר פה מאילו מקצו עות היו אלה, מפני שאנשים אלה בדרך כלל הם ממקצוע מכוךב מאד. אבל אנשים שהיו נוסעים לחוץ-לארץ — וזה לעתים קרובות — היו מנצלים את ההזדמנות ומביאים אתם בדרך הברחה גם כוסמת. מובן ממאלו שהביקוש היה גדול מן ההיצע, ומפני כך גם המחירים היו שחורים ביותר. מה עושה עכשיו הממשלה? היא משתמשת עכשיו במלה חדשה: "ליבראליזציה", ונותנת כסף להביא כוסמת, אבל לא כדי לשבור את המחירים שנקבעו עליידי השוק השחור, אלא כדי לעשות בדיוק מה שעושים אותם אנשים המבריחים לכאן את הכוסמת, וכדי להגיע למחירים שנקבעו עליידי השוק השחור. זו אינה ליבראליזציה אלא רק ליגאליזציה של השוק השחור.

או למושל, יש בצו גם טחינה, מצרך פופולרי מאד. אני בטוח שכל הצעירים שלנו יתנגדו להעלאת המכס על טחינה. יש גם טחינה מתוצרת הארץ, ומביאים לכאן טחינה רק כשיש כאן מחסור בה.

בצו מספר 7 נכללות מכונות ייעול משרדיות. כבר קיים עליהן מכס של 35%. עדיין לא ראיתי שאנשים הביאו וקנו מכונות סתם כך. קוני המכונות הם משרדים הרוצים לייעל את עבודתם. ואני סובר שכדאי באמת שנוכל לשחרר הרבה פקידים ופקידות אם נייעל את המשרדים. אלה יוכלו ללכת לעבודות יותר פרודוקטיביות ונוכל לשלוח אותם לחק' לאות (ופה בוודאי יתמוך בי חבר-הכנסת הרצפלד). נוכל לשלוח אותם גם לכת"ה-הרושת. במקרה זה מציעה הממשלה להעלות את המכס עד 80% על מכונות ייעול, ועליידי כך לא יוכלו משרדים רבים — ובתוכם בוודאי גם משרדים ציבוריים — לרכוש מכונות אלו, ויצטרכו לקחת פקידים ופקידות נוספים. אני חושב שבאמת אין לכך כל הצדקה.

הצו הראשון במנין, מס' 6, עוסק בעיקר בהעלאת מכס בשיעורים שונים לגבי מצרכי מזון שונים שמחוץ לקיבוץ, פרט לפרט אחד שבו, הנוגע לשעועית — בו הצו מוריד את שיעור המכס. כל יתר המצרכים מחולקים למספר קבוצות.

הקבוצה הגדולה ביותר, המכילה את הרוב המכריע של המצרכים המפורטים — העלאת המכס בה באה בגלל המגמה להכליל בשיעורי המכס גם את ההיטלים השונים שנגבו עד כה בנפרד עליידי משרד המסחר והתעשייה. זהו חידוש שנכנס לתקפו בזמן האחרון, בצווים שהובאו לאחרונה לפני הכנסת, ויש בו כמה יתרונות.

היתרון הראשון הוא מניעת הכפילות האדמיניסטרטיבית בית, בזמן השגת הרשיון — במשרד המסחר והתעשייה, ובזמן קבלת הסחורה — במשרד האוצר. הנכון הוא שכאן אפשר לשאול מדוע לא הונהג שיפור אדמיניסטרטיבי זה תחילה.

היתרון השני הוא, כי הוא מקנה מעמד שווה לכל היב"ר אנים. בעוד שלפני כן היו ההיטלים נפרעים רק עליידי אלה שביצעו יבוא מזון במסגרת הסדירה, הרי על יבוא צרכי מזון בידי עולים, תיירים, תושבים חוזרים, ימאים וכו', שולם המכס בלבד, דבר שנתן לאלה האחרונים יתרון בלתי מוצדק עליפני העוסקים ביבוא זה באופן רשמי ובלעדי.

ונימוק נוסף — שמנקודת מבטה של הכנסת יש לו בוודאי חשיבות מיוחדת: בעוד שההיטל אינו עומד לביקורת פארלאמנטארית ישירה, הרי המכס עומד לביקורת פארלאמנטארית ישירה.

קבוצה שניה של מצרכים — לגביה באה ההעלאה לשם התאמה למחירי השוק, לאמור: ספיגת רווחייתר של היב"ר אנים. בין אם אלה יבואנים המקבלים הקצבה ובין אם אלה יבואנים המייבאים בדרכי מימון מיוחדים, — אלה כאלה נהנים מהמחירים הגבוהים בשוק ומשיגים רווחייתר גבוהים מאד. ההעלאה באה לספוג חלק מרווחים אלה לטובת אוצר המדינה.

פרט אחד מגמתו היא פרוהיביטיבית. הוא נוגע לבצל, שבדרך כלל אספקתו היא סדירה, ושיש לקוות שכן יהיה גם בעתיד. אם יקרה חס ושלוש משהו, הרי הממשלה תדאג להשלים את היבוא עליידי ההקצבה. שיעור המכס הנמוך שישנו כיום על בצל יוצר אפשרות — וכך היה הדבר בחורף האחרון — שיבואנים מספר ניצלו את מצוקת המשק, את פגע הטבע, וקיבלו תמורה גבוהה ביותר של הדולר. ההעלאה הגבוהה בשיעור המכס באה לחסום דרך זו.

לגבי מיצי עגבניות וריבות שונות, המכס הוא מכס מגן, כדי להגן על התוצרת המקומית.

לגבי דגים בקופסות, יש כאן העלאה והורדה גם יחד. ביחס לדגים המובאים בבתי-קיבול גדולים יותר משלושה קילוגרם, יש דוקא הורדה מ"ל ל"ב ל"ה, כי בצורת ארזיה זו הם נקנים עליידי שכבות רחבות באוכלוסיה. לעומת-זאת דגים בקופסות קטנות, לגביהן חלה העלאה, כי הם מהיים מצרך של מהותות.

צו מס' 7 עוסק בתמציות ריחניות שונות, חלקי אופ' ניים וטרפולינים (מכסים מברונט למכוניות), וההעלאה כאן כוונתה להגן על תוצרת הארץ. צו זה עוסק גם במכונות משרדיות שונות, והעלאת המכס כאן היא תוצאה ישירה של הליבראליזציה אשר הממשלה נוהגת עכשיו עליפיה. הליבראליזציה ביבוא סחורות מסוימות מחייבת נקיטת צעדים שמגמתם להשיג תמורה ריאלית למטבע החוץ, שיוקצב

— החלטות בדבר אישור הוראות בצויו תעריף המכס והפטור (מס' 6, מס' 7 ומס' 8) (נ. לוין, סוואיב, סנה, י. ספיר) —

כתוצאה ממצב מקרי כלשהו המתהווה בשוק, ושלפעמים אולי מצדיק היטל מסויים, מטילים משרדי הממשלה תשלום מים שקוראים להם בשם "היטלים" על מצרך זה או זה, ואומרים שזה רק זמני, שזה נסיון כדי לראות כיצד יגיב על כך השוק. השוק מתרגל, עובר חודש, חדשים או ששה, וכשהשוק מתרגל והמחירים בשוק התאזנו בחישוב היטל — בא האוצר לוועדת הכספים בהצעה להפוך את היטל למכס, ואומר: מדוע אתם מדברים נגד דמי המכס החדשים? למעשה אין אנו משנים שום דבר. אנו רק מחליפים את מה שכבר קיים בשוק כתוצאה מהיטל, למכס.

וגם הפעם באו נציגי האוצר לוועדת הכספים והביאו חבילה גדולה של צווי מס חדשים, ושוב חזרו על אותה הטענה שלמעשה אין לה על מה להסתמך, שבצעם אין מייק"רים כביכול שום דבר ורק מחליפים את ההיטלים בדמי המכס.

ואני רוצה בכל זאת לשאול את הבית: האם לא תסכימו אתי ששיטה כזו פגומה היא? אם ברצון הממשלה להעלות את דמי המכס על מצרך זה או זה — ולא תמיד אנו צריכים לשלול זאת — צריך לדון בכל מקרה לגופו של ענין, יש מקרים שהדבר מוצדק, יש מקרים שהוא מוגזם, ויש מקרים שהוא מיותר. אבל אי אפשר להשלים עם כך, כשבא האוצר ומשתמש בנימוק זה שאין הוא מעלה כביכול למעשה את המחיר. אם הוא רוצה להעלות זאת — עליו לבוא מיד בהצעה להגדיל את דמי המכס, ואז נדון לגופו של ענין בכל מקרה.

רשמתי לי הסתייגות כדי להביע מחאה על השיטה הזאת, ולפנות לאוצר שלא יביא לכנסת הצעות להעלות את דמי המכס כמין דבר שמכריחים, ולא ישתמש בנימוק זה שאין מעלים כביכול ואין משנים שום דבר מפני שהיטל כבר קיים חצי שנה.

משה סנה (מק"י):

כשעליתי על הבמה שאל אותי חברי-הכנסת אונייה: "איך זה אתה הולך יחד עם הבורוזיאזיה?" הוא חושב שהוא נבדל מחברי-הכנסת סוואיב, מפני שזה נואם נגד המדיניות של הממשלה ואילו הוא תומך בה. אך כל הריב הזה ביניהם אינו אלא אחיזת-עיניים, ואפשר להוכיח את כל זה אגב צו מכס זה.

מה הוא משנה? הוא משנה את גובה המכס באופן ניכר מאד. יש פרויזציות שהוא מכפיל אותן פיישנים, יש פרויזציות שהוא מכפיל אותן פיישלושה, פיארכעה, ופויזציה 84 באחד הצווים — אפילו פייחמישים, מעשרים פרוטות לאלף פרוטות. וזה אינו דבר של מה בכך. הכפלת המכס פייחמישים זהו דבר שצריך לתת עליו את הדעת, בעיקר שזה אינו יוצא-מן-הכלל.

הצו הזה משנה איפוא באופן ניכר את גובה המכס. אבל יש דבר שאיתו אין הוא משנה, שהוא מקבל אותו כהכלה למשה מסניי ושאינו לנגוע בו. ומה הוא?

יוסף ספיר (הציונים הכלליים):

באיוה סעיף יש הגדלה פייחמישים?

משה סנה (מק"י):

כסעיף 84 יש העלאת המכס מעשרים פרוטות לאלף פרוטות.

הדבר שהממשלה אינה משנה אותו הוא — ההפקרות ביבוא. "ליבראליזאציה" היא מלה לועזית. אבל התוכן הממשי הוא: הפקרות ביבוא. כלומר: במצב הזה של מאזן המסחר,

אינני רוצה להלאות את חברי הכנסת. השעה כבר מאד חרת, ולכן אני לוקח לדוגמה רק מצרך אחד או שנים מכל צו. בצו השלישי, מספר 8, מטילים מכס על חומר גלם לכובעים. זהו כבר באמת מצרך-מתורת חוש בארץ.

זלמן סוואיב (הציונים הכלליים):

אילו כובעים? צילינדרים?

נחום לוין (תנועת החירות):

לא צילינדרים אלא כובעים רגילים. השמש להטות, הגשם יורד — ואנו צריכים להתהלך בלי כובעים.

חברי הכנסת, אני רוצה להזהיר אתכם. אני יודע שההסתייגויות הללו לא יביאו כל תועלת. עוד מעט תיערך הצבעה, וההצעה תעבור באופן מיכאני. אבל אני רוצה להזהירכם: הצוים הללו הם רק ראשונים בסיבוב חדש של התייקרות על-ידי הממשלה. יש גל של צווים המצפה לכם, ובכל שבוע ושבוע יבואו אליכם בוודאי ויתחילו להעלות עכשיו את המחירים על כל המצרכים שאינם נכללים באינדקס. הממשלה מאמינה באופן שחולל להחזיק בשתי רמות של מחירים, האחת של מצרכים שבאינדקס והאחת שלא באינדקס, והמצרכים שאינם באינדקס, אפשר יהיה להעלות את מחירם ללא גבול, והאוכלוסיה תשתוק והפועלים לא ידרשו חוספת משום שהאינדקס יהיה נמוך. זוהי טעות גדולה, והדבר יתמוטט בסופו של דבר.

אני מזהיר את חברי הכנסת ומבקש שלא יצביעו בקלות בעד העלאת נוספת, מפני שאין זו אלא התחלה, והסוף לא יבוא.

אני מציע איפוא שלא לאשר את הצווים.

זלמן סוואיב (הציונים הכלליים):

אדוני הישיראש, כנסת נכבדה. אינני רוצה לדבר על כוסמת, אם כי גם אני לילי רוסייה ואוהב מאד כוסמת. אבל רצוני לנגוע בשאלה עקרונית, שלפי דעתי יש לה חשיבות ברגע שניגשים לאשר צווי מס חדשים.

אנו רגילים לשמוע מדי פעם בפעם — כשהשר מביא הצעות להעלאת דמי המכס — שלמעשה ברוב המקרים אין מייקרים סחורות אלא באים רק להחליף היטלים אדמיניסטרטיביים בדמי המכס, ולמעשה אין משתנה מחיר סחורה זו או זו בשוק. דעתי היא, שהצורה והשיטה הזאת פגומה מאד. ואני רוצה להזכיר דוגמה משטח אחר. לפני כמה חדשים, בעת אחד הדיונים בוועדת הכספים, נתקלנו בענין של תורת פקידות ממשלתית, כשנתברר שאף-על-פי שלכאורה קיימת הקפאה במספר פקדי הממשלה וחל איסור על קבלת פקידים נוספים — הרי ההקפאה הזאת למעשה אינה פועלת. כי אפשר להעסיק במשרדי הממשלה פקידים ארעיים; על כך אין קיימת הקפאה, ואין שום הוראות מיוחדות על כך. כעבור שישה חדשים, אם אין מפטרים את הפקידים הארעיים, הם נהפכים לפקידים זמניים, שביניהם ובין פקידים קבועים אין עוד הבדל פרט לתגמולים, וכעבור זמן-מה מופיעים נציגי האוצר בוועדת הכספים, ובעת הדיון על תקציבים נוספים והעברות מסעף לסעיף הם מבקשים לאשר את התקציב של הפקידים הקבועים, אלה שהיו אתמול פקידים זמניים. והם אומרים: למעשה אין אנו מאשרים כאן פקידים חדשים; זאת איננה הגדלת התקציב אלא רק החלפה של פקידים זמניים בפקידים קבועים.

עכשיו אני חוזר לצו המכס, ורצוני לומר שגם כאן הוכנסה שיטה דומה. באופן שיטתי, מדי חודש בחודש,

ישיבה שע"ג, י"ז כסלו תשי"ח (10 דצמבר 1957)

— החלטות בדבר אישור הוראות בצווי תעריף המכס והפטור (מס' 6, מס' 7 ומס' 8) (סנה, בהיר, ברנשטיין, נמיר, ישעיהו־שרעבי, חזני) —

משה סנה (מק"י):

לא, יש בצו העלאת מכס על בצל, אפונה ושועועית, ואלה אינם מצרכי מותרות. אם אחרי הגדלת המכס פירושיה עד פיעשרים, ככל זאת נשאר עוד שער לדולר „מתקבל על הדעת“ ליבואן, הרי יכול אתה לתאר לעצמך מה היו הרווחים לפני ההגדלה. אם אחרי ספיגה מוגדלת עוד משאירים ליבואן, לפי דברי ההסבר הרשמיים, שער לדולר „מתקבל על הדעת“, מה היו הרווחים קודם לכן? אני חשבתי שיש ללירה הישראלית שער מתקבל על החוק, שיש שער ממלכתי על דולר ביחס ללירה. אבל כאן יש מושג חדש: שער מתקבל על הדעת. על דעת מי, חבר־הכנסת אונייה? לא על דעתי, כי לי יש דעה נפרדת. מה שיש כאן לשנות הוא — שצריך להתאים את המדיניות הכלכלית לצרכי המשק הלאומי ולצרכי המוני העם ולא של היבואנים. כאן הכל מוחאם לרווחים מופרזים של בעלי הפמ"זים ולרמה גבוהה של המחירים, שתלך ותאמיר אחרי הליגאליזציה ליוקר שנותנים במכס. ההיטלים ומסי העקיפין הם המדיניות המכוונת מצד הממשלה להביא לעליית יוקר בלתי־פוסקת. זו מדיניות נגד המשק הלאומי ונגד המרבית המכרעת של האוכלוסיה. לכן אנו מציעים לדהות את הצווים האלה.

היו"ר י. ישעיהו־שרעבי:

רשות־היבוא לחבר־הכנסת חזני, בשם הוועדה.

מיכאל חזני (בשם ועדת הכספים):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה, לפי בקשת היושב־ראש ומטעמים מובנים של צער בעלי חיים לא אכנס בדברי התשובה לכל פתחי „השערים“, כפי שעשה חבר־הכנסת סנה שניסה להתפרץ לתוכם. אחיל בדבריו.

קודם כל, חבר־הכנסת סנה, צדק חבר־הכנסת אונייה בהעירו שאתה הולך עם הבורוזואיה, אלא שאתה מרחיק לכת עוד יותר מהם. אתה כנראה שכחת, שלגבי צווי מכס יש רק שתי אפשרויות: לאשרם או לדחותם. אם אינך רוצה באישור צו זה, פירוש הדבר שאתה מציע לדחותו. זאת אומרת שאתה רוצה לא לשנות את שיעורי המכס ולהשאיר בידי היבואנים את רווחי היתר שיש להם עתה. זאת אומרת שאתה מגן על רווחי יתר של היבואנים.

כן בא חבר־הכנסת סנה ומתריע על העלאת מכס מ־20 פרוטה ל־1000 פרוטה. זה באמת גרמה מסמר שערות. אבל המדובר הוא בבצל, שהיה מקרה, ואנו מקווים שלא יחזור עוד, שעקב פגעי טבע התהווה מחסור בשוק ואנשים ניצלו את המצוקה והרוויחו לירות רבות על כל דולר ביבוא הבצל. אין עוד יבוא בצל, ואנו מקווים שלא יהיה צורך בו. אם יהיה צורך, תקציב הממשלה את הדולרים הדרושים כדי להבטיח את היבוא הדרוש. אבל כדי למנוע אפשרות שאנשים מסוג זה יתעשרו מהמצוקה, באה תומה גבוהה ביותר שלא תאפשר יבוא בצל בדרכים כאלה.

חבר־הכנסת סנה טוען שתחילה מנהיגים ליבראליזציה

ויוצרים עלייך כך מצב פרוץ ביבוא ונותנים רשות יבוא לכל דכפין. אין זה כך: הליבראליזציה היא אמנם לכל דכפין, אבל רק במסגרת תכנית יבוא מאושרת. לגבי מצרכים שאינם במסגרת תכנית היבוא המאושרת, מפני שאינם נראים כהכרחיים ביותר, אין ליבראליזציה ואין מקציבים לזה דולרים, אלא היבוא נעשה עלייך דרכי מימון אחרים שהי כרתי אותם. זה קובע מחירים גבוהים בשוק, ועלייך מכס, עלייך היטל, או עלייך מכס הכולל היטל, רוצים לספוג חלק מרווחים אלה. היש דבר יותר צודק מזה? מצד שני בא

כאשר המשק הישראלי נמצא זו השנה העשירית בגרעון מתמיד של 250—300 מיליון דולר לשנה — אינו מדיניות היא זו האומרת: יבא כל דכפין. אפשר לייבא מה שרוצים? זה נקרא בלועזית „ליבראליזציה של היבוא“; בזה אין נוגעים; זאת מקבלים כהלכה. בשעה שיש פער כזה בין היצוא ובין היבוא — בכך אין נוגעים.

דבר שני שאין לנגוע בו, לפי הממשלה, כי הוא דבר שבקדושה, זה היוקר של המצרכים, היוקר הקיים, המחירים הקיימים. צריך להתאים את המכס למחירי השוק, כאילו מחירים אלה הם דבר שבקדושה. אין מדיניות של הממשלה לזוּט את המחירים ולייצב אותם על רמה נמוכה יותר, אלא היא מקבלת את הרמה הספסרית הגבוהה של מצרכים חיוניים שאינם רשומים באינדקס ואומרים שזה קדוש ואת כל השאר צריך להתאים לזה.

הדבר השלישי שאין לנגוע בו, לפי הממשלה, הוא רווחי היבואנים וכן רווחי היבואנים, המקבלים את רשות היבוא בעד דולרים מהיצוא. אומרים שצריך לספוג את רווחי היתר. זה דבר יפה מאד. אבל מה סופנים? בעד הדולר מקבל בעל העסקה...

אריה בהיר (מפא"י):

לא בעל העסקה, אלא האוצר.

משה סנה (מק"י):

האוצר מקבל? בעל העסקה מקבל גם אחרי הספיגה שער העולה פי כמה על השער הרשמי. האוצר מקבל רק חלק מההפסד בשער הדולר ובידי היבואן נשאר שער העולה פי כמה על השער הרשמי: בערך 4—5 ל"י לדולר. זאת אומרת שהממשלה בעצמה מורידה את שער הלירה הישראלית.

היושב־ראש נתן לי רשות־היבוא להנמקת דעה נפרדת. מה היא הדעה הנפרדת? הדעה הנפרדת היא שיש לשנות את אשר אין משנים, כלומר, שהיבוא יהיה בידי רשות לאומית־ממלכתית, ואי־אפשר יהיה לייבא דבר שאינו הכרחי, כי כל יבוא מיותר מביא קודם כל להגדלת הגרעון המסחרי ושנית — לצמצום הייצור המקומי, לאבטלה ולתוצאות חמורות אחרות.

אריה בהיר (מפא"י):

האם זה עומד על סדר־היום?

משה סנה (מק"י):

על סדר־היום עומד יוקר המחיה. אתם מעודדים את ההתייקרות, ונתנים על אישור, וכל גושפנקה ממשלתית להתייקרות נותנת דחיפה להגמרה נוספת של המחירים. האם זה אינו עומד על סדר־היום? וחץ מהכל, על הסדר ממונה היושב־ראש ולא אתה.

פרץ ברנשטיין (הציונים הכלליים):

הלוואי והיתה סטאביליזציה.

משה סנה (מק"י):

הממשלה עושה „סטאביליזציה“ של ההתייקרות הקר־דמת, והיא גורמת להקפצה נוספת של המחירים. בצווי מכס אלה מקופלת כל מדיניות הממשלה, האומרת: יוקר מחיה, הפקרות היבוא, המשכת הגרעון המסחרי ללא נסיון רציני לרסנו, הקפצת המחירים מעלה על אותם מצרכים שאינם כוללים באינדקס, וכן רווחים ליבואנים וליצואנים.

שר־העבודה מ. נמיר:

אלה מצרכים פחות חיוניים.

— החלטות בדבר אישור הוראות בצווי תעריף המכס והפטור (מס' 6, מס' 7 ומס' 8) (חזני, איכילוב, ישעיהו־שרעבי) —

בא חברה־הכנסת סוזאיב והעלה בעיה בעלת אופי אחר. השיטה של החלפת היטל במכס היא פגומה, לדעתו. והוא המשיך משל מעובדי המדינה, שאתה מקפיד את מספר העובדים הקבועים ולמעשה אינך עושה דבר, כי באים עובדי דים ארעיים וזמניים שהופכים אוטומטית לקבועים. המשל הוא נכון. נתקלנו בעובדה זו באחת מיישובות ועדת־המשנה והחלטנו לברר את הבעיה מיסודה. אולם הנמשל אינו בדיוק כך. כי העלאה של מכס באה אמנם במקרים רבים להחליף היטל קיים, אולם במקרים אחרים — והם מפורטים בדברי ההסבר — היא באה במקום היטל שמשדר המסחר והתעשייה רצה להטיל. עקב תנאי השוק צריך היה להטיל היטל, והמכס המוגדל בא מלכתחילה במקום היטל. לאמור, בדיוק אותו דבר שאתה רוצה בו, ואמנם מוסמך אני לומר על דעת הוועדה כולה, שזהו אמנם רצון הוועדה, והיא ממליצה, שבאותם מקרים שבהם אין הכרח מיוחד להשתמש במכשיר ההיטל — ויש מקרים שקיים הכרח להשתמש בו, כמו ביבוא לשם יצוא — יועלה המכס, ולא יוטל היטל אדמיניסטרטיבי שיחולף לאחר מכן במכס. זה גם בשל העובדה שעל היטל אין ביקורת פרלמנטרית ועל מכס יש ביקורת פרלמנטרית. אם הדעה הנפרדת שלך באה לא מתוך התנגדות לספיגת רווחי־יתר, אלא כדי להביע דעה זו — הרי באופן עקרוני זו דעתה של הוועדה והסתייגותך היתה מיותרת. ואמנם בתוך הצווים יש שורה של מצרכים שלגביהם בא השיעור המוגדל מלכתחילה במקום היטלים.

כתוצאה מכל האמור אני מבקש את הכנסת לדחות את הדעות הנפרדות ולאשר את הצווים.

היו"ר י. ישעיהו־שרעבי :

האם מסכימים המציעים שאצביע את כל הדעות הנפרדות בבתי־אחת?
(קריאות : כן).

הצבעה

הדעות הנפרדות לא נתקבלו.

ההחלטה בדבר אישור הוראות בצו תעריף המכס והפטור (מס' 6), תשי"ח—1957, נתקבלה.

ההחלטה בדבר אישור הוראות בצו תעריף המכס והפטור (מס' 7), תשי"ח—1957, נתקבלה.

ההחלטה בדבר אישור הוראות בצו תעריף המכס והפטור (מס' 8), תשי"ח—1957, נתקבלה.

היו"ר י. ישעיהו־שרעבי :

הישיבה הבאה — מחר בשעה 11.00. ישיבה זו נעולה.

חברה־הכנסת סנה וטוען כי במקום שהממשלה תוריד את המ"חירים, היא באה ומעלה את שיעורי המכס. האמת היא, שכאשר הצריכה גוברת והולכת במדינה, אין דרך להוול. לו גם היו בדינו דולרים אין סוף — וחברה־הכנסת סנה מודה שאין לנו — ואפשר היה להקציב אותם ליבוא על מנת להרוות את השוק ללא גבול, ספק אם היינו מדביקים את הצריכה הגוברת וספק אם היבואנים היו מוכנים להרוות את השוק למעלה מן המידה. לכן אין אפשרות להוריד את המ"חירים בהנאים הללו. הם עולים בשטחים רבים, גם בשטחים בהם מקציבים מטבע זר; לא כל שכן, בשטחים שאין מקציבים עבורם מטבע. נותרות איפוא רק שתי אפשרויות : להשאיר את התמורה הריאלית הגבוהה בעד הדולר בידי היבואן או להוציא מידי חלק ממנה. הממשלה והרוב בוועדה בחרו בדרך השניה.

חברה־הכנסת לוין בא ללחום את מלחמת אוכלי הכוסמת והטחינה. רצוני לומר שאילו צווים אלה היו באמת מביאים או עלולים להביא להעלאת מחירי הכוסמת והטחינה לצרכן, הרי אף כי מצרכים אלה אינם בסל המזונות, גם אנטי־אוכלי כוסמת וטחינה לא היו מזדורמים כל כך להעלות את המכס. אלא שלגבי זה, כמו לגבי מכונות משרדיות, שבהן יש הע"לאה מוחלטת ולא רק המרת מכס בהיטל, יש משום ספיגת רווחי יתר, כמיסבר. מכיוון שאין הקצבה לכוסמת ויש רמת מחירים גבוהה, בא המכס לכסוג חלק מהרווחים. אם אתה מתנגד להעלאת המכס, אינך כגן על אוכלי כוסמת, אלא על יבואנים בלתי־סדירים של מצרך זה. בזה, מקווה אני, אינך רוצה.

לגבי הרוב המכריע של המצרכים המפורטים בכל שלוש הצווים אין העלאת המכס עלולה להביא לידי התייקרות, אף כי במקרים מסויימים ההעלאה היא מוחלטת ולא רק המרת היטל במכס. אולם נכון שייתכן כי במקרים מסויימים של מצרכי מותרות מובהקים תהיה גם עליה מסויימת במחיר.

עזרא איכילוב (הציונים הכלליים) :
באילו מצרכים?

מיכאל חזני (בשם ועדת הכספים) :

אני מוכן גם לומר : במצרכים שלא בשימוש חיוני, במקום מצרכי מותרות. ייתכן שתהיה בהם עליה. ברוב המכריע של המקרים — לא. אבל גם אם תהיה עליה, הרוב בוועדה סבור שאין אטון בכך, משום שאנו יכולים להשיג על ידי העליה אחת משתי התוצאות : או שעלידי כך תקטן הצריכה ויוקטן סכום הדולרים שאנו צריכים להקציב לדברים אלה — ואין בזה כל אסון; או שנספוג יותר לירות לטובת האוצר. כל תוצאה משתים אלה — תהיה רצויה.